

UN IZVOR INEDIT REFERITOR LA ISTORIA ORAȘULUI ȚIRGOVIȘTE ÎN ANUL 1595. CRONICA LUI TOPCLAR KÂTIBI ABDUL KADİR EFENDI

CRISTINA ROTMAN

Evenimentele desfășurate în anul 1595 în orașul Țirgoviște depășesc cadrul strict al istoriei locale. Ele aparțin nu numai epopeii lui Mihai Viteazul ci și istoriei europene.

Lupta antiotomană dusă de domnul Țării Românești și prin aceasta, intervenția sa alături de Habsburgi în războiul cel lung (1593—1606) purtat de Austria cu Poarta, au concentrat atenția opiniei publice europene asupra spațiului carpato-dunărean. De aici se aștepta un atac hotărât asupra imperiului otoman care suferise în 1571 la Lepanto o mare înfrângere.

Este firesc deci ca lupta lui Mihai Viteazul împotriva armatei otomane de ocupație, condusă de Sinan pașa, să-și găsească reflectarea încă din anul 1595 în relatări și descrieri de o mare diversitate¹. Au apărut astfel un număr mare de tipărituri, mai mult foi volante și broșuri numite *Newe Zeytungen* și avvisi, ca urmare firească a necesității crescînde de răspîndire mai largă a știrilor. Fără îndoială că această categorie de izvoare ce aparțin domeniului presei își au valoarea lor documentară.

În condițiile în care înaintarea otomană în Țara Românească, urmată de transformarea unei regiuni însemnate în pašalic, ca și contraofensiva lui Mihai Viteazul pentru eliberarea țării pot fi astăzi mai bine cunoscute datorită publicării recente a unor fragmente din cronicile turcești², considerăm de datoria noastră să atragem atenția asupra unui izvor, aparținînd aceleași categorii de scrieri. Este vorba de o cronică osmană *Tarih-i al-i Osman* (Istoria dinastiilor osmane) care cuprinde știri interesante atît pentru relațiile lui Mihai Viteazul cu imperiul otoman cît și pentru ceea ce a însemnat ocupația otomană în orașul Țirgoviște. Această lucrare cu caracter istoriografic aparține lui Abdul numit și

¹ vezi bibliografiile întocmite de C. Göllner. *Michael der Tapfere im Lichte des Abendlandes, Berichte Neuer Zeitungen*, Sibiu, 1943, p. 53—75, idem, *Turcica. Die europäischen Türkendrücke des XVI. Jh.*, București-Baden Baden 1968, vol. II, nr. 2074, 2078, 2079, 2080, 2085, 2086, 2089, 2096, 2102, 2103, 2110, 2120, 2123—4, 2141, 2152—4a, 2158, 2164, 2168, 2174, 2180 pentru eliberarea orașului Țirgoviște de către armata lui Mihai Viteazul reflectată în presa europeană.

² M. Guboglu, M. Mehmet, *Cronici turcești privind Țările Române, Extrase*, București, 1966, vol. I și M. Guboglu, *Cronici turcești privind Țările Române, Extrase*, București, 1974, vol. II.

Kadir, el fiind și cognomenul său (mahlas)³. Din cronica sa *Tarih-i al-i Osman* rezultă că în anul 1595, autorul a deținut funcția de topcular kâtibi, fiind însărcinat cu trecerea în revistă a artileriei. Apoi în anul 1621, în vremea expediției sultanului Osman I împotriva Poloniei a fost pe rînd divitar⁴ și apoi nișangi⁵. Pînă la apariția cunoscutei lucrări aparținînd turcologului german Franz Babinger *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, cronicarul nostru era identificat cu un alt autor omonim Seyid Abdul Kadîr Mehmed bin Mehmed, autorul unui tratat despre muzică. Confuzia se datorește lui Gustav Flügel⁶.

Fără îndoială că însemnările cuprinse în această cronică care ne arată că autorul lor a participat la expediția din Ungaria, demonstrează nu numai valoarea operei sale ci și autenticitatea anumitor informații. Lucrarea sa *Tarih-i al-i Osman*, a cărei importanță a fost relevată cu ani în urmă⁷ este o operă redactată într-o limbă simplă, bogată în expresii dialectale, diferită de osmana literară a vremii. Abundența de informații și detalii de natură militară cu privire la varietatea deosebită a denumirilor echipamentului militar constituie o calitate importantă a cronicii sale mai ales pentru cercetarea ocupației otomane din Țara Românească. Datorită importanței sale, a fost folosită din plin și de alți cronicari osmani ca de pildă, de Mustafa Na'ima⁸.

Cunoaștem pînă acum numai două versiuni ale acestei cronici: manuscrisul original de la biblioteca Süleymaniye din Istanbul⁹ și o copie de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, păstrată la Österreichische Nationalbibliothek de la Viena, semnalată de altfel de G. Flügel și F. Babinger în lucrările lor¹⁰.

Dacă versiunea originală, în redactarea căreia s-a folosit tipul de scris neshi vocalizat, este fragmentară, lipsindu-i începutul, copia sa cuprinde în schimb textul integral începînd cu evenimentele anului Hëgirei 1000 (19 octombrie 1591). Ne aflăm deci în fața unei cronici care prezintă o perioadă frămîntată din istoria imperiului otoman și anume cea delimitată de sfîrșitul domniei sultanului Murad al III-lea și de mijlocul cîrmuirii sultanului Ibrahim I (martie 1644).

³ vezi F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, p. 187 și J. von Hammer-Purgstall, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Pesta, 1813, vol. IX, p. 689.

⁴ derivă de la cuvîntul persan davat-dar, secretar al nișangiului avînd în grijă călimăriile și cerneala.

⁵ funcționar al cancelariei otomane care avea ca sarcină inițială să verifice conținutul actelor emise ca și concordanța lor cu tradiția juridică, urmînd apoi să deseneze monograma sultanului (tugra). După listele lui Mehmed Süreya, *Sicill-i Osmani*, Istanbul 1315/1897, vol. IV, p. 792 pare să nu fi deținut această funcție.

⁶ G. Flügel, *Die arabischen, persischen und türckischen Handschriften der kaiserlich-königlichen Hofsbibliothek zu Wien*, Viena, 1865, vol. II, p. 260, vezi și F. Babinger, *op. cit.*, *loc. cit.*

⁷ *ibidem*.

⁸ vezi pasajul din Abdul Kadîr referitor la transformarea în geamie a mănăstirii domnului Alexandru al II-lea a fost preluat de M. Na'ima, pentru confruntare, Abdul Kadîr, Microfilme, Austria, rola, 2 cadru 44 și Na'ima, *Tarih (Istorie)*, Istanbul, 1283/1867—8, vol. I, p. 127.

⁹ semnalat de M. Guboglu, *op. cit.*, vol. II, p. 17, nota 81.

¹⁰ G. Flügel, *op. cit.*, p. 260, F. Babinger, *op. cit.*, *loc. cit.*

Ceeace ne-am propus însă în studiul de față nu se limitează la o prezentare strictă a unui izvor inedit ci are în vedere confruntarea diferitelor categorii de știri cu cele similare cuprinse nu numai în cronicile osmane editate pînă acum ci și în alte izvoare europene.

[Fără îndoială că există un număr important de cronicile osmane care înfățișează lupta antiotomană dusă de Mihai Viteazul în anul 1595 ca și ocupația temporară a Țării Românești de către Sinan pașa.] Dintre acestea am ales în primul rînd lucrările unor contemporani ca Mustafa Selâniki ¹¹, Ibrahim Peçevi și Mehmed bin Mehmed care au folosit izvoare de primă mînă sporind astfel valoarea și importanța cronicilor lor. De asemenea se cuvine să menționăm și cronică inedită *Tarih-i al-i Osman* a lui Ahmed Hasanbegzade ¹² fost mare demnitar în imperiul otoman în această perioadă. Nu am putut trece cu vederea nici pasajele corespunzătoare din lucrări redactate mai tîrziu în secolul al XVII-lea aparținînd unor croniciari de seamă ca Kâtip Celebi, Mûneggimbași Derviș Ahmed Dede sau Mustafa Na'ima. Ei au transpus în opera lor în majoritatea cazurilor informațiile cuprinse în cronicile menționate mai sus. Din păcate nu am putut dispune pentru verificarea gradului de obiectivitate și de autenticitate a cronicii lui Abdul Kadîr de posibilitatea cercetării izvoarelor documentare otomane și anume a condicilor din colecția Mûhimme Defterleri. Cu excepția condiției din luna şevval 1003 (8 iunie - 7 iulie 1595) ¹³, Arhivele Statului din București nu dispun de microfilmele defterelor întocmite în perioada cuprinsă între lunile aprilie-noiembrie 1595 respectiv şa'ban 1003-sa'fer 1004.

Vom încerca aşadar în cele ce urmează să grupăm știrile referitoare la istoria orașului Tirgoviște din anul 1595, cuprinse în cronică lui Abdul Kadîr, subliniind totodată autenticitatea și originalitatea lor. După părerea noastră, ele pot fi incluse în trei categorii principale și anume: descrierea Tirgoviștei și sublinierea importanței sale strategice, aspectele concrete ale ocupației otomane din acest oraș și lupta lui Mihai Viteazul pentru alungarea armatei otomane.

Trebuie să arătăm de la început că informațiile cuprinse atît în cronicile osmane cît și în diferite mărturii contemporane ¹⁴ dovedesc existența unui plan în baza căruia s-a desfășurat procesul de ocupare a

¹¹ Selâniki a ocupat diferite funcții în aparatul financiar al administrației otomane, astfel că a putut utiliza documente statistice în lucrarea sa *Tarih*. Ediția apărută în 1864 la Istanbul nu ne este de folos pentru această perioadă deoarece se oprește la anul 1001 H (1592). Am folosit deci microfilmul unui manuscris aflat la Istanbul la biblioteca Nur-u Osmaniye nr. 3132/3, (Arhivele Statului București, microfilme Turcia rola 35), confruntîndu-l cu pasajele corespunzătoare publicate de M. Guboglu, M. Mehmet în *Cronici turcești privind Țările Române*, vol. I.

¹² Hasanbegzade a ajuns defterdar de Anatolia și apoi re'isülküttab, funcționar al cancelariei otomane, însărcinat cu redactarea actelor emise de sultan. Am utilizat pentru confruntare manuscrisul păstrat la Istanbul la biblioteca Nur-u Osmaniye, Nr. 2661, microfilme Turcia, rola 73, cadrele 504, 511.

¹³ Mûhimme Defterleri, nr. 73, microfilme Turcia, rola 21.

¹⁴ E. Hurmuzaki-Bogdan, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I, A. Veress, *Campania creștinilor în contra lui Sinan pașa*, *Analele Academiei Române*, Mem. secț. ist., s. III, t. IV/1924, A. Decei, *Documente din arhivele Vaticanului privind anul 1595*, în *Revista Arhivelor*, 1/1967, M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, *Călători străini despre Țările Române*, Ed. șt., București, 1972, vol. III, p. 521—37, 540—613.

Țării Românești de către armata condusă de Sinan pașa. De altfel acest plan fusese conceput de către marele vizir încă înainte ca Mihai Viteazul să dezlănțuie lupta antiotomană, așa cum rezultă din însemnările lui Ibrahim Peçevi¹⁵.

Stăpînirea Țării Românești avea o importanță strategică fiind considerată de otomani — așa cum ne arată Abdul Kadir în cronica sa — ca bază de atac împotriva Transilvaniei și a posesiunilor habsburgice : „și era lucru hotărît ca (pornind) din Țara Românească să se facă incursiuni în țările principelui Transilvaniei și ale împăratului Austriei“¹⁶.

Deși dobîndise o victorie importantă la Călugăreni iar armata otomană suferise pierderi însemnate, Mihai Viteazul a fost nevoit să se retragă în munți pentru a-și reface forțele. Existau așadar toate condițiile ca, în absența atît a oștii cît și a exercitării puterii domnești și boierești, otomanii să-și instaureze dominația directă. Astfel Țara Românească a fost cucerită în etape în funcție de ocuparea treptată a principalelor puncte strategice a orașelor București și Tîrgoviște, același lucru întîmplîndu-se și cu introducerea autorităților otomane și cu măsurile de transformare a regiunii cucerite în teritoriu otoman.

Așa cum se procedase în toate regiunile ocupate și în Țara Românească — ce trebuia să devină has împărătesc¹⁷ — a fost aplicat sistemul de înregistrare (vilayet-i tahrir) asupra celor pe care i-au mai găsit din acea populație „prosperă“ menționată de Abdul Kadir¹⁸.

În consiliul de război ținut de Sinan pașa imediat după ocuparea orașului București (28 august 1595) s-au discutat metodele cele mai eficiente pentru a asigura o dominație otomană efectivă ca și pentru a se preveni o înaintare creștină spre Țara Românească și Moldova. S-a ajuns astfel la adoptarea hotărîrii de a ocupa și fortifica principalele puncte strategice între care Tîrgoviștea deținea un loc de frunte. Acest episod din cronica lui Abdul Kadir Efendi nu-și găsește corespondentul în cronicile osmane contemporane și a fost preluat ulterior de către Kâtip Celebi și Mustafa Na'ima în lucrările lor¹⁹. O asemenea relatare împreună cu descrierea orașului Tîrgoviște constituie elemente cu adevărat originale ale acestei lucrări.

Fără îndoială că poziția strategică a localității mai sus menționate, apropierea sa de hotarele Transilvaniei, prezentarea împrejurimilor sale, constituie elementele componente ale unei descrieri schematice întîlnită curent atît în paginile cronicilor contemporane²⁰ aparținînd lui Selâniki, Peçevi, Mehmed bin Mehmed cît și în lucrări mai tîrzii²¹ datorate lui Kâtip Celebi sau Ahmed Mûneggimbași. De altfel autorii nici nu insistă

¹⁵ I. Peçevi, *Tarih*, Istanbul, 1283/1866—7, vol. II, p. 165 : „De ce trebuie ca țara padișahului să fie dată unor ghiauri nepăsători fără lege?“

¹⁶ Abdul Kadir, *ms. cit.*, microfilme, Austria, rola 2, cadrul 34.

¹⁷ M. Selâniki, *ms. cit.*, (microfilme Turcia, rola 35, cadrul 231).

¹⁸ Abdul Kadir, *microfilm cit.*, cadrul 45 b : „și spun că de îndată au adunat raiaua ; era prosperă și bogată“.

¹⁹ Kâtip Celebi, *Fezleke-i Tarih*, Istanbul, 1286/1869, vol. I, p. 55, M. Na'ima, *Tarih*, p. 128.

²⁰ M. Selâniki, *microfilm cit.*, cadrul 233, I. Peçevi, *op. cit.*, p. 172, Mehmed bin Mehmed, *Nuhbet ut tevarih ve'l ahbar*, Istanbul, 1278/1860, vol. I, p. 179.

²¹ Kâtip Celebi, *op. cit.*, p. 60, A. Mûneggimbași, *Sahaif ul ahbar*, Istanbul, 1285/1868—9, vol. III, p. 283.

asupra importanței strategice a acestei așezări așa cum o fac de pildă unele izvoare europene contemporane ²².

Înaintarea de la 13 septembrie 1595 a oștii lui Sinan pașa spre Tîrgoviște reprezenta o etapă importantă în acțiunea de transformare a Țării Românești în pașalic. Ocuparea acestui oraș trebuia să însemne în primul rînd constituirea unei baze militare importante capabilă să zădărnicească orice tentativă a lui Mihai Viteazul de a înlătura dominația otomană.

Ce elemente deosebite ne oferă cronica lui Abdul Kadir pentru cunoașterea acestui oraș într-unul din momentele cele mai grele din existența sa ?

Sinan pașa a ocupat un oraș mare, înconjurat de vii numeroase, de grădini de legume și de livezi bogate. Abundența de roade care nu au putut fi mincate în întregime de armata otomană în curs de douăzeci de zile a produs o impresie profundă asupra ocupanților. Astfel se explică și prezența unor asemenea știri în cronica lui Abdul Kadir.

Același autor ne furnizează și detalii mai precise asupra poziției geografice a Tîrgoviștei, oraș de cîmpie așezat lingă un riu al cărui nume nu este menționat și în apropiere de hotarele Transilvaniei de care era despărțit doar printr-o pădure întinsă. Abdul Kadir ne furnizează și indicii pentru cunoașterea dezvoltării vieții economice din acest ținut : extinderea culturilor de viță de vie și a pomilor fructiferi, prezența unor mori în apropierea orașului ca și existența unui număr mare de sate în împrejurimi. Orașul propriu zis avea case îmbelșugate, o biserică mare — ce s-ar putea identifica cu biserica domnească — și o baie. Această ultimă știre ni se pare a fi deosebit de interesantă referindu-se la baia publică descrisă de călătorul Paul de Alep ²³ și diferită de vechea baie domnească ²⁴. Otomanii au ocupat însă o localitate pustie căci „raiaua Țării Românești era risipită în munți“ ²⁵, notează Abdul Kadir, constatare pe care o întîlnim și în cronica lui Mehmed bin Mehmed ²⁶.

Parcurgînd acest izvor ca și celelalte cronici osmane ne dăm seama în mod clar de faptul că ocupanții au fost preocupați în primul rînd de aspectul militar și strategic al organizării teritoriului românesc cucerit și în cazul care ne interesează. Dacă Abdul Kadir împreună cu ceilalți cronicari au trecut cu vederea măsurile administrative, economice sau religioase, cu toți insistă în schimb asupra acestui aspect și anume asupra fortificării Tîrgoviștei, a înzestrării ei cu trupe, artilerie și muniții. Faptul este explicabil mai ales în cazul cronicarului nostru dacă avem în vedere pregătirea sa militară, necesară unui funcționar însărcinat cu trecerea în revistă a artileriei. Funcția sa de topçular kâtibi explică de

²² E. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. VIII, nr. CCLXXXIV, p. 193, A. Dedei, *op. cit.*, nr. 84, p. 235, M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, *op. cit.*, vol. I, p. 444, B. Walter, *Brevis et vera descriptio rerum*, în Al. Papiu Ilarian, *Thesauru de monumente istorice*, București, 1892, p. 34.

²³ V. Radu, *Voyage du patriarche Macarie d'Antioche*, *Patrologia Orientalis* XXIV/5, Paris, 1933, p. 535.

²⁴ N. Constantinescu, C. Moisescu, *Curtea domnească din Tîrgoviște*, București, 1965, p. 44.

²⁵ Abdul Kadir, *microfilm cit.*, cadru 42.

²⁶ Mehmed bin Mehmed, *op. cit.*, p. 179.

asemenea prezența unor detalii mai precise asupra fortificării Tirgoviștei în comparație cu restul cronicilor osmane, amănunte care concordă cu cele din descrierea unui martor ocular, Filippo Pigafetta²⁷.

Dacă pînă acum știam doar că Sinan pașa a fortificat Tirgoviștea ridicînd într-o lună o cetate de lemn pe care a înzestrat-o cu cele necesare pentru apărarea sa²⁸, detaliile furnizate de Abdul Kadir ne îngăduie să înțelegem dimensiunile reale ale ocupației otomane din acest oraș.

Cetatea de la Tirgoviște a fost construită după modelul celei de la București, cu două caturi, soldații tăind pentru aceasta chereștea în munți. De altfel fiecare categorie de ostași avea să-și clădească porțiunea sa. Fortificația ridicată de Sinan pașa avea ziduri cu creneluri, turnuri numeroase, încăperi pentru străji și era înconjurată de șanțuri adînci. Din păcate însă nici Abdul Kadir și nici celelalte cronici osmane nu indică ce anume au fortificat otomanii la Tirgoviște. Unele izvoare europene arată că ar fi fost vorba de o mănăstire²⁹, iar altele menționează și o fortificare a orașului³⁰. În orice caz în lumina săpăturilor arheologice³¹, otomanii au întărit curtea domnească din Tirgoviște ce fusese înconjurată cu un zid de incintă încă în vremea lui Petru Cercel. Mănăstirea menționată pare a fi biserica domnească în al cărui perete de nord se află și azi o ghiulea atribuită de tradiția locală evenimentelor din octombrie 1595³². Așa cum fortificase Sinan la București colina Radu-Vodă-Bucur și a înconjurat orașul cu un șanț, este posibil să fi făcut același lucru și la Tirgoviște și atunci, împărtășind părerea lui M. Georgescu³³, cea de a doua întăritură ar fi fost ridicată în jurul orașului poate pe urmele valului văzut odinioară de Felix Pentacic³⁴.

Ipoteza după care orașul a fost înconjurat cu un zid și cu un șanț adînc³⁵ va fi confirmată sau infirmată de săpăturile arheologice viitoare.

Abdul Kadir nu ne dă amănunte noi în legătură cu recrutarea garnizoanei pentru apărarea Tirgoviștei. De altfel cronica lui Ibrahim Peçevi este un izvor mult mai bine informat în această privință.

Pe lângă știrile cu caracter general și anume : desemnarea comandanților cetății : Ali bei, fiul lui Haydar pașa, sangeacbei de Çorum și Koçi bei sangeacbei de Amasia, aflăm detalii asupra încercării lui Sinan pașa de a recruta oastea de origine albaneză în slujba de caraulă. Re-

²⁷ M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, *op. cit.*, vol. III, p. 549—550.

²⁸ M. Selânikî, *microfilm cit.*, cadrul 233, I. Peçevi, *op. cit.*, p. 172, Mehmed bin Mehmed, *op. cit.*, p. 179, Hasanbegzade, microfilme Turcia, rola 73, cadrul 511, Kâtip Çelebi, *op. cit.*, p. 60.

²⁹ E. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. III/2, nr. CCIII, p. 247, 248, 249, vol. XII, nr. CCIII, p. 131, A. Decei, *Documente din arhivele Vaticanului*, nr. 83, p. 234, N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. I, p. 145.

³⁰ A. Veress, *Relationes nuntiorum apostolicorum missorum a Clemente VIII (1592—1600)*, Budapesta, 1909, p. 114.

³¹ N. Constantinescu, C. Moisescu, *op. cit.*, p. 19.

³² *ibidem*.

³³ M. Georgescu, *Lupta de la Tirgoviște din 1595*, în *Studia Valachica*, 2/1970, p. 245.

³⁴ M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, *op. cit.*, vol. I, p. 444.

³⁵ N. Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, în *Opere*, în ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 100, folosește pe cronicarul Sa'aseddin.

fuzul și retragerea acesteia³⁶, în ciuda promisiunilor făcute de marele vizir de a o înzestra cu pământurile ostașilor uciși este un indiciu concludent pentru starea de spirit ce domnea în armata otomană de ocupație.

În schimb Abdul Kadir ne furnizează date suplimentare pentru înzestrarea fortificației cu artilerie și muniții. Pe crenelurile cetății au fost așezate 4 colubrine, 2 badalușka, tunuri mari împărătești, tunuri de calibru mijlociu care ar fi însumat după mărturiile cuprinse în izvoarele europene circa 40 de piese³⁷.

Analizând ultima categorie de știri referitoare la eliberarea orașului Tirgoviște și la înfrângerea trupelor otomane de ocupație de către Mihai Viteazul, întâlnim foarte puține detalii suplimentare. Abdul Kadir ne prezintă o imagine deosebit de sugestivă a întăririi oștii domnului Țării Românești cu forțe noi din rîndul populației ca și din rîndul moldovenilor. De altfel numai această cronică descrie amănunțit pierderile suferite de oastea otomană, fiind totodată singurul izvor care prezintă în mod obiectiv comportarea armatei lui Mihai Viteazul și Sigismund Báthory față de prizonierii otomani.

Majoritatea cronicilor otomane exagerează în mod intenționat cruzimea românilor, acuzîndu-i de acte pe care nici măcar nu le-au săvîrșit³⁸.

Reproducem în cele ce urmează traducerea integrală a pasajelor din cronică *Tarih-i al-i Osman (istoria dinastiilor osmane)* a lui Topçular kâtibi Abdul Kadir Efendi referitoare la evenimentele din anul 1595 care s-au desfășurat în orașul Tirgoviște.

Traducerea a fost întocmită după manuscrisul păstrat la Viena la Österreichische Nationalbibliothek, Codex Mixt 130 și microfilmă pentru Arhivele Statului din București, microfilme Austria rola 2 cadrele 45—46. Am ales acest manuscris copiat în anul 1685 (1096 H) și nu originalul care se află la Istanbul la biblioteca Süleymaniye în fondul Esad Efendi și care există sub formă de microfilm la Arhivele Statului din București, microfilme Turcia rola 10 cadre 368—369, deoarece a fost singurul exemplar complet accesibil nouă.

Aceasta nu înseamnă însă că în cursul operației de traducere nu am ținut seama de manuscrisul original, confruntîndu-l cu copia de la Viena. De fapt între cele două manuscrise nu există deosebiri fundamentale pentru textul care ne interesează. Sigur că diferă unele expresii folosite ca și ordinea unor pasaje. În gruparea acestora am respectat ordinea din manuscrisul original de la biblioteca Süleymaniye.

* * *

Microfilme Austria rola 2 cadru 45 și Microfilme Turcia rola 10 cadru 368.

³⁶ I. Peçevi, *op. cit.*, p. 172.

³⁷ A. Decei, *op. cit.*, nr. 88, p. 237, B. Walter, *op. cit.*, p. 34, M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, *op. cit.*, vol. III, p. 588.

³⁸ Ca de pildă arderea de vii a lui Ali pașa și a unor demnitari otomani, care după expresia lui M. Na'ima, *op. cit.*, p. 132 „au fost făcuți chebab“, vezi și I. Peçevi, *op. cit.*, p. 172, Mehmed bin Mehmed, *op. cit.*, p. 179, știri reluate și de alte cronici. Ele nu corespund realității deoarece în *Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu, p. 62, se arată că Ali pașa a fost luat prizonier și întemnițat la Chioar.

Și în anul 1004 în (luna) muharrem³⁹ oastea împărătească a plecat la Tirgoviște. Sinan pașa care era mare vizir, parcurgind de la București (mai multe) locuri de popas și trecind zilele de drum⁴⁰, a intrat în Tirgoviște după patru zile împreună cu trupele sale⁴¹, cu vizirul Hasan pașa, beylerbeyul de Maraș⁴², cu oastea siriacă, cu cavaleria⁴³, cu ienicerii, armurierii, tunarii, căruțașii și cu alți ostași de poartă⁴⁴ ca și cu două bedelușka⁴⁵ și patru kolunburna⁴⁶ și cu tunuri mari împărătești⁴⁷.

Susnumita Tirgoviște era un oraș mare⁴⁸. În împrejurimi se aflau vii, grădini de legume și livezi de pomi roditori. Și în vii se aflau atît de mulți ciorchini încît cei din oaste nu au putut minca toate fructele și toți strugurii în douăzeci de zile.

Și s-a hotărît ca oastea islamică să se așeze cu alai pe cîmpia (din jurul) Tirgoviștei.

În oraș se afla o biserică mare. Într-o parte se afla cursul riului; morile erau (așezate) în fața lui și casele erau îmbelșugate și în interiorul (orașului) se afla baia. Și în ținutul din preajma sa erau sate nenumărate. Susnumita Tirgoviște se afla lângă hotarele Transilvaniei. Numai că între acestea două se află o pădure întinsă și dincolo (de ele) este Țara Transilvaniei.

Din porunca mării sale marelui vizir au construit și la Tirgoviște o cetate asemănătoare celei de la București. În munți a fost tăiată chesteaua. Dîndu-se slujbe cetelor de ostași s-a construit cetatea cu două caturi avînd în jurul său șanțuri adînci, turnuri și creneluri și pretutîndeni erau încăperi pentru străji⁴⁹. Au fost așezate pe creneluri două bedelușka și patru kolunborna și tunuri mari împărătești și alte tunuri mijlocii.

Și pentru a avea muniții suficiente ca și pentru paza sa l-au desemnat pe un oarecare numit Ali pașa cu rangul de beylerbey. De asemenea au fost înrolați 500 de soldați dintre voluntari și comandanții de cetate și dintre păzitorii de cetate, azapi și dintre ienicerii recruți și au fost desemnate sentinele din rîndul oștii de poartă.

Și în anul 1003 în ultimul trimestru⁵⁰ soldele au fost împărțite la Tirgoviște iar pentru plata soldelor oștii de poartă pe primul trimestru⁵¹

³⁹ 6 septembrie—4 octombrie 1595.

⁴⁰ în text tayi menazil ve kat'a merahil.

⁴¹ carkaci, la Kâtip Çelebi, *op. cit.*, p. 53, cerhaci.

⁴² oraș în partea sudică a Anatoliei centrale.

⁴³ bölük halkı.

⁴⁴ kapukulu.

⁴⁵ tun ușor folosit de otomani.

⁴⁶ tun cu țeava lungă și îngustă a cărui denumire derivă din forma italiană colivrina, colubrina.

⁴⁷ șahii.

⁴⁸ se folosește cuvîntul maghiar város.

⁴⁹ karaulhaneler.

⁵⁰ numit lezez după prescurtarea lunilor pe care le cuprindea : șevval, zika'ade zilhigge.

⁵¹ denumit mîsîr după prescurtarea numelor următoarelor trei luni : muharrem, sa'fer rebî ul evvel.

a fost adusă visteria. Lui Ali pașa i-au acordat favoruri și i-au arătat respect. Și când au fost împlinite cele trebuincioase pentru cetate, au fost desemnați pentru (a purta) războiul sfânt arendașul Osman Efendi din rîndul secretarilor aflați la Belgrad și Cerahzade...

* * *

Microfilme Austria rola 2 cadru 46, microfilme Turcia rola 10 cadru 368.

...și la sfîrșitul lunii muharrem cet sfintă au părăsit cetatea Tirgoviștei și au lăsat cetatea în grija celui prea înalt. S-au așezat la depărtare de una două mile de cetate. Cu sfortări fățișe ardeleanul ⁵² a adunat ghiauri. Dintr-o mulțime pestriță ca și din munții Transilvaniei și Austriei ⁵³ a strîns 70.000 de ghiauri și i-a pregătit. S-au îndreptat asupra Tirgoviștei cu tunuri și muniții. Numai că măria sa marele vizir împreună cu oastea se afla departe de cetate. (Mutîndu-se) din acel loc de popas s-au așezat în alt menzil ⁵⁴. Venind în vremea prînzului, cetele de ghiauri nelegiuți au atacat cetatea Tirgoviștei, au asediat-o și au așezat tunurile (în fața) ei. Oastea care se afla în Tirgoviște s-a închis în cetate. Pe creneluri au avut loc încleștări și lupte. Și olacii ⁵⁵ au adus la cunoștința mării sale marelui vizir (aceste) stări de lucruri. Iar în locul de popas susnumit se auzea bubuitul tunurilor pînă în mijlocul oștii. Marele vizir Sinan pașa dînd poruncă să se adune oastea, s-au făcut strigări, la porțile agalelor s-au întins steagurile. Strîngîndu-se oastea din toate părțile, au ieșit pe cîmpie. După ce au ținut sfat au luat măsuri ca să se așeze la București împreună cu oastea.

* * *

rola 2 cadru 46, rola 10 cadru 369.

...Dintr-o parte ghiaurii lui Mihai se îndreptau asupra Tirgoviștei cu mare mulțime. De pretutindeni soseau supuși din Țara Românească și Moldova și asediind cetatea cea nouă cu mine și cu tunuri, au dat foc palancii (construită din lemn) uscat. Și musulmanii care se aflau înăuntru, așteptînd ajutoare s-au luptat zi și noapte într-o încleștare asemănătoare luptei de la Kerbela ⁵⁶.

De îndată ce s-au rugat fierbinte lui Allah cel prea înalt pentru izbăvirea lor, au luat foarte mulți prizonieri. Dar ghiaurii nelegiuți s-au năpustit cu mare năvală asupra susnumitei cetăți dînd foc prafului de

⁵² principele Transilvaniei, Sigismund Báthory.

⁵³ în text alaman.

⁵⁴ loc de popas.

⁵⁵ curieri.

⁵⁶ localitate în Irak unde s-a purtat în anul 680 lupta celebră pentru califat între oastea șiiită condusă de imamul Huseyin, fiul lui Ali, ginerele profetului și armata dinastiei Umayyade. Această localitate în care a fost omorît Huseyin și au fost masacrați partizanii săi a devenit ulterior un loc de pelerinaj pentru șiiți.

pușcă. Oastea islamică nu s-a putut feri de suferințele pricinuite de fum și de rănilor datorate tunurilor și puștilor. În acest fel s-au luptat patru, cinci zile. Din nici o parte nu le-a venit nimeni în ajutor. La sfârșit, fiind abătuți din pricina împrejurărilor, ei au ajuns lipsiți de puteri și și-au încredințat soarta în mâinile lui Allah. Ieșind afară (din cetate), mulți dintre ei au ajuns în rîndul martirilor și mulți au fost luați în prisoare și mulți alți au fost răniți. De îndată ce ghiaurii au distrus cu mine cetatea susnumită, marele vizir aduna la București trupe auxiliare. În a patra zi a lunii safer⁵⁷ pe cînd se îndrepta în grabă spre Tîrgoviște, a sosit de la Tîrgoviște, după amiază vestea înfrîngerii : și ardeleanul și necredinciosul de Mihai împreună cu ghiaurii nelegiuiți și cu oastea rînduită aveau intenția blestemată de a provoca pierderi, să ocupe trecătoarea Călugăreni, luînd-o pe căi ascunse să-și așeze cetele și să împiedice trecerea oștii islamice...

⁵⁷ 9 octombrie 1595.